

Анотації

Иваниченко Л. М. Видение анетовской культуры В. Станко и учеными-археологами.

В статье приведены основные точки зрения по поводу содержания анетовской позднепалеолитической культуры, выделенной В. Н. Станко. Даются оценки разных исследователей по этой проблеме.

Ivanichenko L. M. The problem of vision of the anetovska culture in the works of V. N. Stanko and archeologists.

The article presents the main points of view about the content of anetovska paleolithic culture defined by V. N. Stanko. It gives the estimation of the various researchers on this problem.

Н. М. Кіндрачук

ЗНАЧЕННЯ НРУ В ЗДОБУТТІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1989–1991 рр.): ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Ключові слова: НРУ, незалежність, суверенітет, демократизація, національне відродження, періоджерела.

Ключевые слова: НРУ, независимость, суверенитет, демократизация, национальное возрождение, первоисточники.

Key words: NRU, independence, sovereignty, democratization, national revival, the original sources.

Всебічне вивчення та розкриття значення Народного Руху України в досягненні державної незалежності України неможливе без аналізу джерельного комплексу, який висвітлює історичні події у своїй повноті та суперечності. Різні за своїм походженням, інформаційним змістом, рівнем достовірності історичні джерела відображають політичну еволюцію державницьких, національних поглядів рухівців у напрямку підтримки ідеї незалежності України. Тому дана тема є надзвичайно актуальною і вимагає особливого підходу у вивченні.

В центрі уваги даної статті — джерельна база вивчення питання значення НРУ в здобутті незалежності України.

Джерельну базу з окресленої проблеми умовно можна поділити на чотири групи: 1) архівні матеріали; 2) опубліковані

документи і матеріали; 3) джерела особового походження — автобіографії, заяви, інтерв'ю, публічні виступи, спогади членів НРУ; 4) матеріали преси та періодичних видань.

До першої групи джерел відносять документи і матеріали, які зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України та висвітлюють сторінки історії протистояння лідерів Народного Руху України та компартійної еліти [1], інформацію про Другі Всеукраїнські збори Руху, метою яких було відновлення державної незалежності України [2], організацію і проведення багатотисячних маніфестацій, мітингів, пікетів, демонстрацій, що сприяли національному відродженню, демократизації суспільства [3].

Серед архівних джерел з історії Народного Руху України провідне місце займають документи Комуністичної партії, які зберігаються в обласних державних архівах. Так, документи Державного архіву Донецької області містять інформацію, що висвітлює поточну роботу ідеологічного відділу Донецького обкому Компартії України, аналіз суспільно-політичної ситуації в Донбасі, зокрема дані про шахтарський страйковий рух 1989–1991 рр., який став організатором тогочасних демократичних виступів в регіоні [4, арк. 34; 5, арк. 79].

Велику цінність складають документи Державного архіву Івано-Франківської області, які характеризують перетворення Народного Руху України за перебудову в Народний Рух України за здобуття незалежності України [6, арк. 69], Програму НРУ, створення перешкод у діяльності Руху, заборону мітингів та протидію Народного Руху України підписанню нового Союзного договору [7, арк. 69], зв'язки НРУ з українцями за кордоном [8, арк. 196–197].

Чимало матеріалів Державного архіву Одеської області містять аналіз рухівських програмових документів партійними ідеологами, виступи та коментарі обласного партійного керівництва стосовно ідеї створення Народного Руху України [9, арк. 130; 10, арк. 32].

Важливі документи з окресленої проблеми зберігаються в Державному архіві Чернівецької області, саме вони дають змогу простежити протидію партійних органів влади діяльності крайових осередків НРУ в досягненні незалежності України [11, арк. 11; 12, арк. 10].

Таким чином, партійні документи обласних державних архівів містять матеріали, що відображають інформацію про діяльність національно-демократичних, свідомих сил в різних регіонах України протягом 1989–1991 рр., реакцію влади на поведінку громадськості, дають можливість проаналізувати характер, умови, регіональну специфіку боротьби радянської партійної номенклатури з осередками Руху.

Окремо слід сказати про поточний архів Івано-Франківської крайової організації НРУ, завдяки якому вдалося розкрити окремі напрямки роботи обласної та районних організацій Руху. Даний архів містить документи та матеріали серпневих подій, а саме 19–21 серпня 1991 р., коли консервативними силами ЦК КПРС було вчинено спробу державного перевороту, та грудневого референдуму 1991 р., заяви, ухвали, звернення, вихідні листи, які допомагають частково встановити роль НРУ в боротьбі за незалежність України [13]. Однак слід відмітити, що документи і матеріали архівних сховищ крайових організацій НРУ, як правило, ще й досі не систематизовані. Це ускладнює їх використання і введення до наукового обігу.

До наступної групи джерел відносять документи і матеріали НРУ, підготовлені його Секретаріатом: опубліковані стенографічні звіти Великих Зборів (з'їздів) НРУ, які розкривають основні напрямки діяльності та повний обсяг завдань Руху, що розглядалися на з'їздах [14], програмні документи, статuti, ухвали, заяви та іншу інформацію, яка являє цінність в контексті проблеми, що розглядається [15].

Велике значення для дослідження складають документи і матеріали, опубліковані в збірниках. Так, спілка політв'язнів видала працю під назвою «Українські політичні в'язні і крах більшовицької імперії: перший (установчий) з'їзд Спілки політичних в'язнів України (20–21 квітня 1991 р.): матеріали і коментарі» [16]. Дана книга дає можливість детально вивчити сторінки історії впливу демократичних сил України на розпад СРСР та подальше становлення української державності. Слід відмітити збірник документів «Хроніка опору», укладений Л. Танюком, що містить матеріали періодики як республіканського, так і союзного рівня, різні інтерв'ю з учасниками національно-визвольних змагань досліджуваного періоду, звер-

нення, виступи лідерів опозиційних організацій, заяви державних структур СРСР під час державного перевороту 19–21 серпня 1991 р. [17].

Так, досягненням української історіографії є вихід тритомної «Української суспільно-політичної думки в ХХ столітті: Документи і матеріали», яку підготували науковці української діаспори [18]. Дані праці дають змогу відтворити атмосферу активної участі Народного Руху України в змаганнях за незалежність України 1989–1991 рр.

Окрему групу складають джерела особового походження: доповіді, публічні виступи, інтерв'ю, мемуари, спогади, біографії членів Руху, державних, партійних та громадських діячів, діяльність яких співпала з окресленими рамками дослідження. Передусім це матеріали, які належать перу Ю. Бадзя [19], І. Дзюби [20], М. Поровського [21], Д. Павличка [22] та інших засновників Руху. В них, зазвичай, не просто подається показ подій в хронологічній послідовності, а аналізуються причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, розкриваються особливості та специфіка розвитку суспільних подій, діяльності певних політичних сил, зокрема Руху в боротьбі за суверенізацію та незалежність України.

Надзвичайно важливими є спогади голови Народної Ради І. Юхновського про березневі вибори 1990 р. до Верховної Ради Української РСР та період створення концепції Союзного договору [23]. Особливу цінність для вивчення теми даного дисертаційного дослідження склала праця В. Чорновола «Пульс української незалежності» [24], в якій подано інформацію щодо змагань багатьох поколінь українців за реалізацію довгоочікуваної мрії — незалежної Батьківщини.

Безумовно, в цьому аспекті потрібно відмітити книгу Соломії Павличко «Листи з Києва (12 травня 1990–2 квітня 1991 рр.)» [25], в якій містяться спогади, важливі свідчення і документи, що розкривають складний історичний процес пробудження Народним Рухом України й іншими демократичними силами національної свідомості українського народу, аналізуються досягнення й помилки патріотичних сил у період становлення української державності. Автор ставить ряд завдань, які на той час стояли перед політичними силами, що прагнули побудувати демократичну, зорієнтовану на Європу Українську державу.

До четвертої групи джерел належить преса та періодичні видання. Варто підкреслити, що періодична преса — інформативний за змістом, динамічний за характером і способом формування комплекс джерел, який дозволяє відтворити хронологію подій, збагатити дослідження цілою низкою суттєво важливих для історико-політологічного аналізу деталей та фактів.

З метою показу політичної еволюції державницьких поглядів рухівців у напрямку підтримки ідеї незалежності України для написання даної дисертації залучено публікації видань «Літературної України» — друкованого органу Співки письменників України. На шпальтах цієї газети друкувалися матеріали Установчої конференції Київської регіональної організації Народного Руху, Всеукраїнського установчого з'їзду тощо. Газета містить величезну кількість інформації, яка дозволяє простежити поступову трансформацію ідеї державності в діяльності Народного Руху України на шляху відновлення національної державності 1989–1991 рр.

До джерельної бази дослідження потрібно віднести періодичні рухівські видання «Народна газета», «Час Руху», які містять велику кількість документальних даних з обраної теми. Хроніку подій досліджуваного періоду надавала й інша преса, а саме, газети: «Вечірній Київ», «Відродження», «Галичина», «За вільну Україну», «Молодь України», «Нація і держава», «Одеські вісті», «Свобода».

Таким чином, дослідження діяльності Народного Руху України є надзвичайно важливим, якщо врахувати значний внесок НРУ у здобуття Україною державної незалежності. Чим більше минає часу з тих пір, тим більшу цінність для дослідників мають джерела, що віддзеркалюють минулі події. Ретельне їх вивчення уможливило проведення певних підсумків і спроб загального синтезу українського історичного процесу кінця 80-х — 90-х рр. ХХ ст. Введення у науковий обіг нових архівних документів та матеріалів сприяло розв'язанню ряду суперечливих питань, які не знайшли належного висвітлення в історичній науці, дозволило відтворити зміст, генезис програмових положень Народного Руху України, показати еволюцію концепції незалежності України у дискурсі НРУ (1989–1990 рр.), визначити напрямки, форми та методи діяльності організаційних підрозділів Руху в досягненні незалежності України.

Джерела та література

1. ЦДАГОУ. — Ф. 1. Документи загального відділу ЦК Компартії України. 1986–1991 рр. — Оп. 32. — Спр. 2557. Записки, довідки, інформація про ставлення до створення і діяльності НРУ, реагування на установчий з'їзд НРУ. — 220 арк.
2. ЦДАГОУ. — Ф. 270. НРУ. Офіційні документи і матеріали. — Оп. 1. — Спр. 94. II Всеукраїнські Збори Руху. «Вісник Руху». Ч.7, листопад 1990 р. — 34 арк.
3. ЦДАГОУ. — Ф. 1. Документи загального відділу ЦК Компартії України. 1986–1991 рр. — Оп. 32. — Спр. 2556. Записки, довідки, інформації Голови НРУ, громадських організацій про проведення наради перших секретарів обкомів партій, створення перепон у діяльності НРУ, заборону мітингів. — 174 арк.
4. ДАДО. — Ф. Р-6800. Политические партии, общественные организации и движения Донецкой области (объединенный фонд). — Оп. 5. — Спр. 15. Листівки з вимогами відмови від підписання Союзного договору та необхідності визнання незалежності України (1991 р.). — 52 арк.
5. ДАДО. — Ф. 326. Донецкий обком Компартии Украины. — Оп. 142. — Спр. 8. Письма, отклики коллективов трудящихся, отдельных граждан на забастовки шахтеров и митинги (23 июля 1989 г. — 17 мая 1991 г.). — 147 арк.
6. ДАІВО. — Ф. П-1. Івано-Франківський обласний комітет Комуністичної партії України / ОК КПУ/ (1939–1991). — Оп. 1. — Спр. 5555. Листи ЦК Компартії України обкомам і Київському міському для використання в практичній роботі. Т. 2 від 11 вересня до 28 грудня 1990 р. — 145 арк.
7. ДАІВО. — Ф. П-1. Івано-Франківський обласний комітет Комуністичної партії України / ОК КПУ/ (1939–1991). — Оп. 1. — Спр. 5561. Інформації, довідки про виконання постанов ЦК Компартії України 25 січня — 25 грудня 1990 р. — 74 арк.
8. ДАІВО. — Ф. П-1. Івано-Франківський обласний комітет Комуністичної партії України / ОК КПУ/ (1939–1991). — Оп. 1. — Спр. 5513. Прес-бюлетень товариства «Україна» товариство культурних зв'язків з українцями з-за кордоном № 7/ 418/-12/423/ від 6 липня до 6 грудня 1989 р. — 251 арк.
9. ДАОО. — Ф. 11. Одесский областной комитет (обком) Компартии Украины 1987–1991 гг. — Оп. 152. — Спр. 30. Справки отделов обкома, информации партийных, советских, хозяйственных организаций о выполнении постановлений обкома Компартии Украины по вопросам организационно-партийной работы / I том (5 апреля 1986–29 июля 1990 гг.). — 130 арк.
10. ДАОО. — Ф. 11. Одесский областной комитет (обком) Компартии Украины 1987–1991 гг. — Оп. 153. — Спр. 25. Информации обкома партии ЦК КПСС по организационно-партийной, идеологической работе (16 января — 22 августа 1991 г.). — 32 арк.

11. ДАЧО. — Ф. 21. Черновицький обком Ленінського Коммуністического Союзу Молодєжи України (ЛКСМУ). — Оп. 31. — Спр. 1. Протокол XXIV конференції обласної комсомольської організації 29 декабра 1989 г. — 171 арк.
12. ДАЧО. — Ф. 21. Черновицький обком Ленінського Коммуністического Союзу Молодєжи України (ЛКСМУ). — Оп. 31. — Спр. 3. Протоколи VIII-I пленумов обкома ЛКСМУ 29 ноябра — 23 декабра 1989 г. — 106 арк.
13. Поточний архів Івано-Франківської крайової організації НРУ. — Спр. 3. — Звернення Крайової організації Народного Руху України, демократичних громадських організацій і політичних партій Івано-Франківщини до населення краю (20 серпня 1991 р.).
14. Другі Всеукраїнські збори Народного Руху України 25–28 жовтня 1990 року : документи / Народний Рух України. Секретаріат. — К., 1990. — 71 с.
15. Заява Народного Руху України з приводу державного перевороту в СРСР // За вільну Україну. — 1991. — 22 серпня. — С. 1.
16. Українські політичні в'язні і крах більшовицької імперії : перший (установчий) з'їзд Спільки політичних в'язнів України (20–21 квітня 1991 р.) : матеріали і коментарі / [упоряд. І. Губка]. — Львів : Кальварія, 2001. — 339 с.
17. Хроніка опору : документи, інші офіційні матеріали, свідчення преси про спробу державного перевороту, вчинену у серпні 1991 року так званім ГКЧП / [упоряд. Л. С. Танюк, ред. Г. П. Кримчак]. — К. : Вік — Дніпро, 1991. — 455 с.
18. Українська суспільно-політична думка в XX столітті : документи і матеріали : в 3 т. / [упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник]. — Мюнхен, 1983. — Т. 1. — 510 с.; Т. 2. — 429 с.; Т. 3. — 381 с.
19. Бадзьо Ю. Національна ідея і національне питання / Ю. Бадзьо. — К. : Смолоскип, 2000. — 48 с.
20. Дзюба І. Між культурою і політикою / І. Дзюба. — К. : Український світ, 1998. — 273 с.
21. Порівський М. Вірю, що Рух оживе / М. Порівський // Розбудова держави. — 1993. — № 5. — С. 14–22.
22. Павличко Д. Українська національна ідея: статті, виступи, інтерв'ю, документи / Д. Павличко. — К. : Основи, 2004. — 771 с.
23. Концепція Союзного договору. Вноситься народним депутатом Української РСР І. Юхновським // Літературна Україна. — 1991. — 13 червня. — С. 2.
24. Чорновіл В. Пульс української незалежності: Колонка редактора / [вступна стаття та післямова Л. Танюка]. — К. : Либідь, 2000. — 621 с.
25. Листи з Києва (12 травня 1990 р. — 2 квітня 1991 р.) / [упоряд. С. Павличко]. — К. : Основи, 2000. — 160 с.

Анотації

Киндрачук Н. М. Значение НРУ в достижении независимости Украины (1989–1991 гг.): источниковедческая база исследования.

В этой статье автор рассматривает источниковедческую базу исследования роли НРУ в достижении Украиной государственной независимости: 1989–1991 гг., что дает возможность выяснить наиболее современное состояние изучения обозначенной темы на сегодняшний день и показать перспективы развития научной мысли в будущем.

Kindrachuk N. M. The value of NRU in achieving of the Ukraine independence (1989–1991). Source research materials.

In this article the author examines the source research materials of the NRU role in achieving of the Ukraine state independence (1989–1991) that makes possible to find the most up-to-date state of the study of indicated theme and show the prospects for the development of scientific thoughts in the future.

А. В. Кожанов

ПРОТИДІЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ВЛАДИ СТВОРЕННЮ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ

Ключові слова: антирухівська кампанія, преса, компартійна пропаганда та агітація, програма НРУ.

Ключевые слова: антируховская кампания, пресса, компартийная пропаганда и агитация, программа НРУ.

Key words: antirukh campaign, press, the communist party propaganda and agitation, NRU program.

Громадсько-політична організація, а згодом і партія Рух має своє ідейне та політичне коріння, що перебуває у тісному зв'язку з традиційними національно-визвольними прагненнями українського народу. Історичне значення Народного Руху є загальновідомим, що підтверджується численними науковими публікаціями дослідників на всеукраїнському рівні. Предметом дослідження науковців стали національно-державотворчий, громадсько-політичний, культурно-освітній напрямки діяльності тощо. Однак актуальним залишається питання зародження та становлення НРУ крізь призму такого важливого суспільно-політичного інструменту, як преса. Можливість